

ТАРЫХ ИЛИМДЕРИ
ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ
HISTORICAL SCIENCES

Али Рыза Йетер

**ТАРЫХЫЙ ИНСАН ШАБДАН БААТЫР ЖАНА АНЫН БИЛИМ
БЕРҮҮГӨ КОЙГОН БАСЫМЫ**

Али Рыза Йетер

**ИСТОРИЧЕСКАЯ ФИГУРА ШАБДАН БААТЫРА И ЕГО
ЗНАЧЕНИЕ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ**

Ali Ryza Yeter

**HISTORICAL FIGURE SHABDAN BAATYR AND HIS
EMPHASIS ON EDUCATION**

УДК: 947.9/929-37.01

Бул макалада Жантай уулу Шабдан баатырдын (1839-1912) жашоосу, жашоосундагы жүргүзгөн саясаты, анын өз элине жигердүүлүк менен көрсөткөн аракеттери, XIX-кылымдын башында XX кылымдын экинчи жарымында кыргыз коомчулугунун өнүктүрүүдөгү анын ролу, коомдук-экономикалык жана саясий үстөмдүгү, жана эн негизгиси, билим берүү боюнча көрсөткөн басымы түшүндүрүлүүгө аракет кылынат. Шабдан, улуу түндүк Кыргыз манабы, лидер катары кыргыз элинин тарыхында коомдук, саясий жана билим берүүдөгү иш-аракеттери боюнча маанилүү ролду ойноду. Бирок Падышалык Россиянын СССР мезгилинде Кыргыз коомунда легендарлуу манаптын ролу талап наркын жана маанисин алган жок. Бул макалада ар түрдүү мезгилдерде жазылган изилдөө иштери салыштырмалуу ыкманы колдонуу менен изилденди. Бул легенда жеке өзү өмүр бою коомчулукта меймандос, эмгекчил, кудайчыл жана берешен адам деп таанылган эле. Ошондой эле бул макалада Шабдан баатырдын Кыргызстандан Россияга кошулушу үчүн зор салымы, кыргыз урууларынын ортосундагы тынчтык коргоо жана сактоо үчүн, ошондой эле мектептерге диний жана илимий билим берүү үчүн тынчсызданганы түшүндүрүлүүгө аракет кылынат.

Негизги сөздөр: Шабдан баатыр, Кыргызстан, билим берүү, Падышалык Россия.

В этой статье будет объясняться и излагаться жизнь Жантай уулу Шабдана батыра (1839-1912), его политическая деятельность, также деятельность, которую он проявил своему народу, свою роль в развитии кыргызской общины во второй половине XIX века и в начале XX века, социально-экономическое и политическое установление и, самое главное, его особое внимание на образование. Великий кыргызский манап из севера, Шабдан, сыграл важную роль в истории кыргызского народа в качестве лидера в социальной, политической и образовательной деятельности. Но в период Царской России и Советского Союза роль легендарного манапа в кыргызском обществе не получила необходимой ценности и значения. В этом исследовании, произведения, написанные в разные периоды, были изучены с использованием сравнительного метода, и легенда была лично признана гостеприимным, трудолюбивым,

благочестивым и щедрым человеком в обществе на протяжении всей его жизни. Также пытались объяснить его большой вклад в присоединение Кыргызстана в Россию, на защиту и сохранение мира между кыргызскими племенами и его заботу о религиозных и научных знаниях в школах, которые он открыл.

Ключевые слова: Шабдан батыр, Кыргызстан, образование, Царская Россия.

Bu makalede Cantay oğlu Şabdan Batır'ın (1839-1912) hayatı, siyasi faaliyetleri, halkına göstermiş olduğu hizmetleri, XIX. asrın ikinci yarısında, XX. asrın başında Kırgız toplumun gelişimine, sosyal-ekonomik ve siyasi kuruluşuna ve en önemlisi eğitime verdiği önem açıklanmaya çalışılmıştır. Şabdan Batır yaşadığı dönemde toplumsal, politik, siyasi ve eğitim konusunda faaliyetlerde bulunan, önde gelen manaplardan birisi olarak Kırgızların ve Kırgızistan tarihinde yerini almıştır. Fakat efsane manabın Kırgız toplumundaki rolü hakkında Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği zamanında yapılan çalışmalarda gerekli değer ve önem verilmemiştir. Bu çalışmada farklı dönemlerde yazılan eserler karşılaştırmalı metod kullanılarak incelenmiş ve efsane şahsın Kırgızistan'ın Rusya'ya katılımında, Kırgız boyları arasındaki barışın sağlanması ve korunmasında büyük rol oynadığı, hayatı boyunca toplumda konuksever, çalışan, dindar ve cömert biri olarak tanındığı ayrıca açtığı okullarda dini ve fenni ilimlere önem verdiği izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Şabdan batır, Kırgızistan, eğitim, Çarlık Rusya.

In this article, Zhantai uulu Shabdan Batır's (1839-1912) life, political activities, services he showed to his people, his role in the development of the Kyrgyz community in the second half of the 19th century and at the beginning of the 20th century, the social-economic and political establishment and, most importantly, his emphasis on education was tried to explain. Shabdan, the great northern Kirghiz manap, played important role in the history of Kyrgyz people as the one of leading figure in social, political and educational activities. But during the Tsarist Russia and Soviet Union period the legendary manap's role in the Kyrgyz society has not been given the necessary value and importance. In this study, works written in different periods were examined using comparative method and the legend was personally recognized as a hospitable, hardworking, pious and

generous person in the society throughout his life, also It has been tried to explain his great contribution to the accession of Kyrgyzstan to Russia, to the protection and preservation of peace between the Kyrgyz tribes, and his concern about religious and scientific knowledge in the schools which he opened.

Key words: Shabdan batır, Kyrgyzstan, education, Tsarist Russia.

Şabdan Batır Kırgız halkının tarihinde ayrı bir yeri olan meşhur şahsiyetlerden birisidir. Onun faaliyetlerine ilişkin halk ağzında sayısız hikayeler anlatılmaktadır.

Şabdan Cantay oğlu 1839 yılında doğdu. 6 Nisan 1912 yılı Cuma günü Çon-Kemin’de vefat etti. Şabdan Batır’ın babası Cantay Karabek oğlu Tınay’ın büyüğü idi. Annesi Baalı Baybiçe, Şabdan gençken hayata gözlerini yumdu (Acıbayev 2010: 11).

XIX yüz yılın ortasından XX yüzyılın başına kadarki Kırgızistan’daki siyasi durumu analiz ettiğimiz zaman, Rusya’nın sömürgeci siyasetinin ve idari yapılanmasının kurulması döneminde Şabdan Batır’ın büyük rol oynadığı görülmektedir.

Şabdan Batır’ın siyasi faaliyetleri XIX. asrın ortalarında (1850 yıllarının sonu sonu-1860 yılların başı) başlamıştır. O devirde Şabdan Batır ve onun babası Cantay Hokand Hanlığı ile aralıksız ilişkiler kurmuşlardır. Gerçekte Hokand Han’ı Şabdan Batır gibi manapları kendi tarafına çekerek, Kırgızlar üstündeki egemenliğini kuvvetlendirmek istiyordu. Buyüzden Malahan Şabdan’ı kendi yerine koyarak, Türkistan bölgesine bey yapmayı planlıyordu. Daha sonra Şabdan Ruslar’ın safına geçmeye başladığında, Alımkul başta olmak üzere Cantay’ı ve Şabdan’ı Hokand’da gerçekleştirilecek olan toplantıya gelmeleri için mektup gönderdi (Ömürbekov 2009: 107).

Şabdan Batır bir yıla yakın Hanlığı’nın merkezinde kalarak ardı sıra gelen tehlikeli ve gizli kapaklı siyasi olaylara tanıklık etti. Hokand’a gelen yabancı elçileri, diplomatları ve iş adamlarını görüp, onlarla Han arasında geçen konuşmalardan ve siyasi ilişkilerden edindiği bilgiler sayesinde kendisinin siyasi yöndeki tecrübesi arttı. Böylelikle Han’ın ona olan güveni de arttı. 1860 yılında Hokand Han’ı Şabdan’ı Rus askerlerine karşı silahlı mücadele veren Kanaat Şahaa’a katılması için görevlendirdi. Uzun-Agaç’taki başarısız şekilde biten arbededen sonra Şabdan Kanaat Şaa ile birlikte Hokand’a geldi. Kendisi iki yıla yakın Kanaat Şaa’nın yanında Taşkent’te asker olarak hizmet etti. O devirdeki ordu içerisindeki isyanlardan ve Hanlığı’nın içerisindeki siyasi çekişmelerden çok etkilendi. Bunlardan çok ders çıkardı. Şabdan Batır siyasi çekişmelerde tarafını açık olarak belirtmekten kaçınmadı. Hudayar Han ile Kanaat Şaa tarafında savaşp, Taşkent’i savunmada kahramanlık örneği gösterdi (Ömürbekov 2009: 107). Onun savaş dönemindeki kahramanlıkları Türkistan bölgesinde ününün artmasına neden oldu.

Fakat 1862 yılında Şabdan ile Hokand Han’ın arasındaki ilişki bozuldu. Buna Cantay’ın 1862 yılında Sarıbağış boyunun içinde zaman zaman meydana gelen anlaşmazlıkları çözmek üzere Rus yetkililerden yardım istemek için Vernıy’daki Rus yetkililerine yakınlaşması sebep oldu. Hanlık’taki isyanlara şahid olması ve

Hanlığı’nın her gün bu isyanlardan dolayı zayıf düşmesini gören Şabdan daha sonra Cantay’a katılarak Rusların tarafına geçmeye başladı. Çünkü Rusya Kazakistan’ın tamamını işgal etmiş, Kuzey Kırgızistan’ın önemli bir bölümüne hakim olmaya başlamıştı. Şabdan Batır güçlü bu büyük devlete karşı ne Kırgızların ne de Hokand Hanlığı’nın karşı koyamayacağına kanat getirdi. Eğer zamanında hareket etmezse ileride göçmen halkın boşuna kırılacağını anladı. Fakat Hokand Han’ı elçiler göndererek Cantay ve Şabdan’ın Hokandlılara katılması yönünde çağrıda bulundu. Bütün bu davetlere bu iki şahıs olumsuz cevap verdiler. Şabdan Batır’ın Hokand Hanlığı’nın kopmasına Bişkek Bey’i Rahmatulla’nın kirli işleri, küstahlığı ve zalimce tutumları da onun böyle hareket etmesinde etkili oldu. Hokandlı Bey’in Kırgızlara karşı sergilemiş olduğu bu küçük düşürücü ve hor görücü tutumu yerli halkın ona karşı olan nefret duyguların güçlenmesine neden olmuştur. Bu da 1862 yılında Baytik Batır’ın isyan etmesine neden oldu (Baytik Batır 1999).

Cantay ile Şabdan’ın Rusların tarafına geçmesinde Rus yönetiminin sergilemiş olduğu tavırlar da etkili oldu. Rus Çarlığı’nın yöneticileri güç kullanmadan Cantay, Şabdan ve Baytik gibi önemli Kırgız manaplarla barışçıl bir yol izliyip, anlaşmak için onlara değerli hediyeler, askeri ünvanlar ve devlet madalyalaları vermişlerdir. Örneğin Rus ordusunda hiç bir hizmeti olmamış olan Boronboy ve Cantay, Yarbay ünvanını almışlardır (Dcamgırçinov 1959: 144).

Rus yetkililer 60-70. yılları özellikle Şabdan’ı kendi taraflarına çekmek için büyük gayret sarf ettiler. Çünkü hem Şabdan hem de babası manaplar içinde önemli şahsiyetlerdi. Şabdan o devirde Rusya’nın ilerleyişine engel teşkil eden Hokand Hanlığı’nın içindeki siyasi durumunu ve halkın genel karakterini çok iyi biliyordu. Böyle bir şahsiyetin Ruslara karşı gerçekleştirilebilecek isyanları önleyebileceğini hesapladılar. Bundan faydalanmak isteyen Rus memurlar Taşkent ve Fergana’daki isyanları önlemek ve yerli halk ile yeniden ortak bir dil bulmak için harekete geçtiler. 1867 yılı babası Cantay’ın ölümünden sonra o babasının yolunu takip ederek Rusların safına geçti (Soltonoyev 1993: 59). Fakat Şabdan Batır hiç bir zaman kendi menfaatlerini, halkın menfaatinin üstünde görmedi. Onun Rusların tarafına geçmesinin en büyük nedeni yerli müslüman halk ile Rus göçmenleri ve askerleri arasında doğabilecek kanlı olayları önlemektir.

1875 yılı generaller K.P. Kaufman ve M.G. Çernyayev’in liderliğindeki Çar askerlerinin Fergana bölgesinin tamamen ele geçirmek amacıyla harekete geçtiği ve savaşın şidetlendiği o dönemde Şabdan Kırgızlardan başka Kıpçak, Özbek ve Tacikler ile barış ortamının oluşmasında önemli faaliyetleri oldu. O yılın Ağustos ayında Rus generalleri Şabdan’ı Tacikistan’ın Buhara Emirliği’ne bağlı Karategin bölgesine elçi olarak gönderdi. Şabdan Karategin’e ulaştığında ilk önce o zamana kadar halkın kendi arasında bozulan barışı sağladı. Daha sonra Ruslarla olan sınır proplemini çözmeye çalıştı. Rus yetkililerine yerli halkın içinde bulunduğu durum nedeniyle ve bölgenin coğrafi yapısının zorluğundan dolayı bölgenin ele geçirilmesinin zor

olduğunu anlattı. Rus yetkililer Şabdan'ın dediklerini dikkate alarak oraya yapacakları askeri hareketten geçici de olsa vazgeçtiler (Soltonoyev 1993: 70).

Şabdan Batır'ın Kuzey Kırgız boyları ve özellikle Alaylı Kırgızlar ile Rus göçmenlerinin arasındaki ilişkilerin kurulmasına yönelik gayretleri oldu. 1876 yılında General M.D. Skobelev'in tavsiyesi ile Alay'a gitti. O devirde Alaylı Kırgızlar Abdıldabek'in önderliğinde bağımsızlık için Ruslara karşı mücadelelerini devam ettirmektelerdi. Bir kaç kez Abdıldabek Rus ordularının çevresini sarmış ve yok etmek üzereydi kendisi, babası Alımbek Datka'ya ve Hokand'da bulunan silah arkadaşı Şabdan'a olan saygısından dolayı hareketinden vazgeçmiştir (Zakirov 1996: 178). Burada da Şabdan'ın ileri görüşlüğü ve bilginliği sayesinde çok kan dökülmedi.

Şabdan Batır At-Başı, Ak-Say bölgesindeki Çarlık Rusya ile Cakıpbek'in devleti arasındaki sınır kavgasının çözümünde de aktif rol oynadı. Cakıpbek'in devleti 1867 yılı itibarıyla Doğu Türkistan'da Kaşgar ve Yarkend vb. şehirleri üzerinde kurulmuş bir devlettir. O devirde Ak-Say bölgesi Cakıpbek'in hakimiyeti altındaydı. Ancak o Rusların idaresinde bulunan At-Başı bölgesini ele geçirmek istedi. 1876 yılında A.N.Kurapkin'in Kaşgar'a gidip, Cakıpbek ile bu sınır problemini çözdü. Elbette anlaşmanın sağlanmasında Şabdan'ın büyük etkisi olmuştur. 1877 yılında Cakıpbek'in ölümüyle birlikte devleti zayıfladı. Ruslar bundan faydalanmak istediler. Sınır problemini çözmek için Şabdan'ı görevlendirdiler. Şabdan 1880 yılında yanındaki 100 askeriyle birlikte Kaufman'ın emriyle bölgedeki Rus birliklerine destek verdi (Coldoşev 2009: 135).

Şabdan Batır Rus İmparatorluğu'na adına yaptığı hizmetlerinden dolayı bir çok devlet madalyası aldı. 1883 yılında Sank-Peterburg şehrine Rus padişahı III. Aleksandr'ın tahta geçmesi dolayısıyla düzenlenen törene Yedi-Su bölgesindeki Kırgız ve Kazakların temsilcisi olarak katıldı. Ona altın saat verilip, askerlik ünvanı olarak Albaylık madalyası ile onurlandırıldı (Alımkulova 2009: 84).

Rus İmparatorluğu'nun sömürgeci politikasını uyguladığı o zor dönemde, Kırgız halkının meşhur insanları (Şabdan Cantay oğlu, Bayzak Çarkınday oğlu, Çolponkul Tınaal oğlu, Dür Soronbay oğlu, Kanat Abike oğlu, Möküş Şabdan oğlu vb.) Türkiye'ye gidip kardeş halkın temsilcileri ile kültürel ve siyasi ilişkiler kurdukları hakkında tarihi bilgiler mevcuttur. 8 Mart 1904 yılında (Hicri 1321 senesinde Zilhicce ayının 20'sinde) Şabdan Batır İstanbul'a gidip Şam'dan (Damasktan) Medine'ye kadar kurulan demir yolun kuruluşuna 2000 altın ruble yardım verdiği için Osmanlı devletinin Sultanı II. Abdulhamid'din kendisine altın madalya taktığı ve adına yazılan 'İraazıcılık name' (Nişan-ı Hümayun) adlı takdirname ile ödüllendirildiği bilinmektedir (Şabdan Batır 1999:255).

Şabdan Batır İslamın şartlarından biri olan hac görevini yerine getirdiği ve müslümanların kutsal yolu olarak adlandırılan Hicaz demir yolunun inşaatına verdiği yardım parası nedeniyle II. Abdulhamid tarafından verilen altın madalyayı Rus hükümetinin de izni ile her

zaman döşüne takarak, çok gururlanmıştır. Günümüzde Şabdan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun padişahı ile buluştuğu hakkında bizde belge anlamında bilgi yoktur. Fakat bilinen bir gerçek varki o da bu meşhur Batır'ın hacıdan geldikten sonra doğan oğluna Acıkabil Abdulhamid diye ad koyması gerçekten böyle bir buluşmanın gerçekleştiğini bildirmektedir. Buradan Şabdan Batır'ın Osmanlı devletinin en müşhur (Rusların I. Petrus gibi) reformcularından olan, II.Abdulhamid'den (1876-1909) çok etkilendiği dikkatlerden kaçmamaktadır (Saparaliyev 2011: 7).

Hacca gidip Türk yetkililer ile görüşmeler gerçekleştirdikten sonra, Şab'dan Batır'ın dünya görüşünde önemli değişiklikler görüldü. Dünyada Rus devletinden başka kendilerine yardım edecek kardeş halkların var olduğuna dair kanata varır. Kendisi o dakikadan sonra müslüman Türklerin içerisinde bulunduğu sorunlara karşı daha aktif iştirak ederek, bu sorunların çözümü konusunda varını yoğunu ortaya koyar. Bu konuda meşhur kahramanın Yedi-Su müslüman halkının adına yazılan, 1905 yılı Bakanlar Kuruluna gönderilen 11 maddeden oluşan yazı örnek gösterilebilir. Yazıda Yedi-Su bölgesindeki müslüman halka yönelik yönetimdeki hükümetin hukuksal hayatındaki yetersizlikleri, eksiklikleri ortaya koyulmaya çalışılır. Türkistan müslümanlarının meclisinin oluşturulması, içerisinde yerli halkın yönetimden bağımsız mahkeme işlerinin görülmesi ve kanun çıkarma gibi beklentiler ve talepler vardır. Bunun dışında müslüman halkına cami, medrese ve okullar açılarak kendi dilinde gazete, dergi ve kitap çıkarma hakkı, liselerde (Rus Okullarında) okuyan müslüman öğrencilere hristiyan dini, talim ve terbiye yerine islami talim ve terbiyenin verilmesi, bununla birlikte Kırgız ve Kazak halkının yöneticileri ülkedeki büyük kanunların çıkarılmasında söz sahibi olması ile birlikte toprak sahibi olmada ve memur olmada eşitliğin korunması talep edildi (Şabdan Batır 1999: 109-111).

Şabdan Batır dindar bir insandı. Özbek ve Tatar asıllı hocaları getirterek, Kırgız çocukları okutturdu. Cami ve medrese yaptırdı. Okuyan çocukların yemek ihtiyacını ve hocaların parasını kendisi karşıladı. XX. yüzyılın başında Tokmok şehrine medrese ve mescit yaptırmıştır. Çocukların dini ders alması için şartları hazırlamıştır. Samiddin adlı oğlu Tokmok'taki yeni usul okulda ders vererek, orayı yönetmiştir (Saparaliyev 2002: 6). Ayrıca 1909 yılında Çon-Kemin'de de "Şabdaniya" denen medrese açtı. Bu medresede dini ve fenni ilimler okutuldu. Kırgız çocuklarını Alma-Ata'daki liselere göndermek suretiyle eğitim almalarını sağladı. Özbek ve Rus ustalarını getirterek uygun evler yaptırdı. Kırgız gençlere ağaç ustalığını öğretti. Cantay urusunun çocuklarına şu nasihatları verdi: "Manaplık benim ile son bulacak, bundan böyle buğday yetiştirin" derdi. Kendi çocuklarına: "Bir mesleğiniz olsun" gibi nasihatlarla bulunurdu (Acıbayev 2010: 11). Açtığı okulda her yıl Kırgızistan'ın farklı bölgelerinden gelen 200'den fazla öğrenci eğitim alıyordu. Okul çok zengin bir kütüphaneye sahipti. Kütüphanede çok sayıda süreli yayınlar, doğu klasiklerinden oluşan yapıtlar ve ders kitapları bulunmaktaydı. O bütün bunları Kırgız çocukların çağdaş

bilgilerle donatılması ve onlarda toplumsal bilincin oluşması için gerçekleştirdi (Bedelbayev 2009: 29).

Şabdan Batır hakkında yazılan eserlerde onun karakteristik özellikleri üzerinde çok durulur. Ayrıca insancıl yönü herkezin taktirini kazanmıştır.

Hokand Hanlığı'ı Rus işgaline uğradığında, Şabdan Batır 100 askeri ile Taşkent'teki Genel Vali Kaufman'ın emrindeydi. Halka elinden geldiğince hizmet etmeye çalıştı. Hiç bir zaman halka kötülük yapmadı. Örneğin: Namangan şehri işgal edildiğinde 35 kişi idam edilmek istendi. Ancak Şabdan Batır Skobelev'le görüşerek onları ölümden kurtardı (Saparaliyev 2009: 61). Bir başka olay ise Alay'daki Kırgızların Ruslar tarafından bağımsızlığına son verildikten sonra, onların lideri tarihi insan Kurmancan Datka Rus askerlerine esir düştü. Bu duruma üzülen Şabdan Batır kendisini kefil göstererek Skobelev'in de izni ile Kurmancan Datka'yı o zor durumdan kurtardı (Şabdan uulu Kemel 1992: 9). Buna benzer iyilikleri Şabdan Batır defalarca yaptı.

Şabdan Batır bu iyilikleri bu dünya için yapmadı. Hayatı boyunca hiç kimseden haraç ve rüşvet almadı. Yemeğini bicare insanlarla yerd. Onların derterini dinler sorunlarını çözmeye çalışırdı. Maddiyata önem vermez servetini fakir insanlara dağıtmaktan zevk alırdı.

Bir gün Batır Alma-Ata'ya Kolpakovskiy'in yanına gider. Orada Kolpakovskiy: "Pişpek (Bişkek) vilayetinde 8000 binden fazla toplanan para var. Ne yapacaksınız o paraya?" dedi. Batır: "Yetimhanede yaşayan yetim çocuklar için verilebilir" dedi. Kolpakovskiy: "Siz yalnız veremezsiniz, bu halkın parası, nasıl verebilirsiniz?" der ve devam eder: "Eğer, halk yetim çocukların faydasına verdik diye bir hüküm verse o zaman olur" dedi. Kolpakovskiy'in bu sözü üzerine harekete geçen Şabdan Batır Pişpek vilayetindeki Kırgızlara mektup gönderir. Halk ise bu mektuba cevaben: "Yetim çocukların faydasına bu parayı verdik" diye bir mektup gönderdiler (Acıbayev 2010: 11).

Gerçekten de geçen bunca zamana rağmen Kırgızistan'ın Rusya'ya katılımında önemli rol oynayan, Kırgız boylar arasında barışı sağlayan, koruyan ve yine uluslararası doğabilecek problemleri önleyen efsanevi Şabdan'ın ismi hala tarihteki yerinin korumaktadır. Şabdan Batır sıradan bir şahsiyet değildir. Çünkü yaşadığı döneme damgasını vuran ve yaşadığı toplum içerisinde

güçlü bir şahsiyet olarak ön planda bulunmuş tarihi bir insandır. O devirde onun halk neslindeki popülerliği o kadar büyüktüki Şabdan hakkında anlatılanlar ağızdan ağıza yayılarak günümüze kadar ulaşmıştır. O diğer manaplardan çok farklıydı. Çünkü Şabdan Batır inanılmaz derecede cömert, konuksever, sade ve alçakgönüllü bir insandı. Onun alışkanlıkları arasında yardıma muhtaç insanlara yardım etmesi, herhangi bir proplem karşısında tarafsız bir tutum sergilmesi ve halklar arasında oluşacak etnik kavgaları önlemesi gösterilebilir. Onun bütün bu özellikleri bütün halklar nesninde ona karşı sonsuz bir saygının doğmasına neden oldu.

Kaynakça:

1. Acıbayev, A. (2010). "Kol Cazmadagı Şabdan Baatır Bayanı", *Ruh Kençi*, Ekim 2010 Yılı №20-21 (69-70).
2. Bedelbayev, A. (2009). "Obşestvenno-Političeskaya Deyatelnost Şabdan Batıra", *Şabdan Batır Epoha i Ličnost (Materialı Konferensii Posviyaşonnoy 160 Letiyu Şabdana Batıra)*, Bişkek.
3. Alımkulova, S.K. (2009), "Otrajeniye Jizni Şabdana v Muzeyhıh Kolleksiya", *Şabdan Batır Epoha i Ličnost (Materialı Konferensii Posviyaşonnoy 160 Letiyu Şabdana Batıra)*, Bişkek.
4. Baytık Batır, *Kitep-Gezit*, (1999). Bişkek.
5. Coldoşev, R. (2009). "Şabdan Baatırın Sayası Köz Karaşının Evolyutsiyalı Öñüğü", *Şabdan Batır Epoha i Ličnost (Materialı Konferensii Posviyaşonnoy 160 Letiyu Şabdana Batıra)*, Bişkek.
6. Dcamgırçinov, B. (1959). *Prisojedineniye Kirgizii k Rossii*, Moskova.
7. Ömürbekov, T. N. (2009). "Şabdan Baatırın Diplomatiyası", *Şabdan Batır Epoha i Ličnost (Materialı Konferensii Posviyaşonnoy 160 Letiyu Şabdana Batıra)*, Bişkek.
8. Saparaliyev, D. (2011). "Kırgız-Türk Boordoştıgı Tarıh Tereninen", *Kırgız Tuusu*, 28 Ocak 2011 Yılı №7 (23495).
9. Saparaliyev, D. (2002). "Şabdan Batır Tarıhı Bulaklarda", *Zaman Kırgızistan*, 6 Kasım 2002 Yılı.
10. Saparaliyev, D. (2009). "Zamandın Irgagı Talap Kılğan İnsan", *Şabdan Batır Epoha i Ličnost (Materialı Konferensii Posviyaşonnoy 160 Letiyu Şabdana Batıra)*, Bişkek.
11. Soltonoyev, B. (1993). *Kızıl Kırgız Tarıhı*, Bişkek.
12. *Şabdan Batır, Epoha i Ličnost* (1999), Bişkek.
13. Şabdan uulu Kemel (1992). *Şabdan Cönünde Kısaca Tarıh, Şabdan Baatır*, Bişkek.
14. Zakirov, S. (1996). *Kırgız Sancarası*, Bişkek.

Рецензент к.и.н. Абдыкулова Р.